

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

ادبیات عاشورا

محمد قاسم ہاشمی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ادبیات عاشورا

نویسنده:

محمد قاسم هاشمی

ناشر چاپی:

نشریه درسهایی از مکتب اسلام

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	ادبیات عاشورا
۶	مشخصات کتاب
۶	سلطان ولد (وفات ۷۱۲ هجری)
۶	علاءالدوله سمنانی (وفات ۷۳۶ هجری)
۶	اوحدی مراغه ای اصفهانی (وفات ۷۳۸ هجری)
۱۰	کمال الدین محمود، معروف به خواجوی کرمانی (وفات ۷۵۳ هجری قمری)
۱۳	پاورقی
۱۵	درباره مرکز

شماره کتابشناسی ملی: ایران ۷۵-۱۱۴۲۴

سرشناسه: هاشمی محمدقاسم عنوان و نام پدیدآور: ادبیات عاشورا/ هاشمی محمدقاسم منشا مقاله: درسهایی از مکتب اسلام سال ۳۶، ش ۴، (تیر ۱۳۷۵): ص ۴۶ _ ۵۲.

، ، ش ۵، (مرداد ۱۳۷۵): ص ۵۴ _ ۵۹.

توصیفگر: واقعه کربلا

توصیفگر: شعر فارسی توصیفگر: صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد

توصیفگر: کسایی مروزی توصیفگر: ناصر خسرو

توصیفگر: باباطاهر

توصیفگر: سنایی مجدودبن آدم توصیفگر: بدیع الزمان همدانی احمدبن حسین

سلطان ولد (وفات ۷۱۲ هجری)

سلطان ولد فرزند «جلال الدین محمد بلخی» است، وی هم مانند پدر، در نظم و نثر توانا بوده و به شیوه پدر نیز سخن گفته است: دو نمونه از اشعار سلطان ولد که اشاره به حضرت امام حسین علیه السلام دارد، در ذیل ارائه می گردد: نَحْوَتِ كَمْ كُنْ، چو حسین و حسن کبر و منی را مفرزا چون یزید کبر و فزونی علف دوزخند هر که زد او کم [۱] به بهشتی خزید و در غزل دیگری گفته است: چو تو نیست هیچ شیخی، تو ورای با یزیدی تو عزیز چون حسینی، نه ذلیل چون یزیدی [۲].

علاءالدوله سمنانی (وفات ۷۳۶ هجری)

علاءالدوله از صوفیان و عارفان بزرگ قرن هفتم و اوائل قرن هشتم هجری (معاصر پادشاهان ایلخانی) و به ظاهر شیعه اثنی عشری بوده است. در قصیده ای گوید: کمال حُسن خُلف اندر حسن دان وفا اندر شهید کربلا- بین و در قطعه ای هم گفته است: ز حُسن حَسَن بر خوری [۳] وز حسین شوی در معارف امین محمّد صلی الله علیه و آله اگر هستی از دوستداران ایشان توئی پیرو راستین محمّد صلی الله علیه و آله ایها رب کنی عون آل العبا که این است نقش نگین محمّد صلی الله علیه و آله حسن با حسین فاطمه با علی علیهم السلام بُدند بر یسار و یمین محمّد صلی الله علیه و آله اگر منصفی راست گو، آن زمان جز ایشان که بودند، گزین محمّد صلی الله علیه و آله [۴].

اوحدی مراغه ای اصفهانی (وفات ۷۳۸ هجری)

اوحدی یکی از مشهورترین شاعران قرن هشتم هجری می باشد، وی اصلش از اصفهان بوده، اما مدتی از عمر خود را در مراغه گذرانده و در همان جا هم فوت نموده و به خاک سپرده شده است و به همین خاطر به او لقب مراغه ای داده اند. برخی از صاحبان تراجم و کتب، اوحدی را شافعی مذهب دانسته اند، لیکن از اشعار او برمی آید که شیعه بوده و تقیه می کرده است. نمونه هائی از اشعار او در ذیل تقدیم می گردد: اهل بیت تو سر به سر نوردند بر زمین حرّ و بر فلک حورندوارثانند دین و علمت را حارسان گشته مر یقینت راهر که چیزی بیافت، زیشان یافت گم شد آن کس که روی از ایشان تافتدیم از خوان آن نفیس عرب متصل نفس کربلا به کربنشود جور بر چنان شاهی مگر از چون یزید گمراهیخت [۵] آن کس که سر

به خواب کشید تیغ بر روی آفتاب کشید [۶]. به حدیث حیات پیوندت به جگر گوشگان دل‌بندت‌به شهیدان کربلا زفسوس به ستم کشتگان مشهد طوس [۷] و در قصیده‌ای که در مدح حضرت علی علیه السلام سروده، گفته است: من بسته بند توأم، خاک دو فرزند توأم در عهد و پیوند توأم، با داغ و طوق قبری اشعار زیر در منقبت حضرت امام حسین علیه السلام است، این اشعار می‌رساند که اوحدی به کربلا نیز سفر کرده و این اشعار را در آنجا سروده است: [۸]. این آسمان صدق و درو اختر صفاست یا روضه مقدس فرزند مصطفاستاین داغ سینه اسدالله و فاطمه علیهما السلام است یا باغ میوه دل زهرا و مرتضاست علیهما السلامای دیده، خوابگاه حسین علی علیه السلام است این یا منزل معالی و معموره علاستای تن، توئی و این صدق دُر لَوْ كُشِفَ [۹] ای دل توئی، و این گُهرِ کَانَ «هَيْلُ أُنَاسٍ» ای جسم خاک شو، که بیابان محنت است وی چشم، آب ریز، که صحرای کربلاستسرها برین بساط، مگر کعبه دلست رخها بر آستانه، مگر قبله دعاستای برکنار و دوش نبی بوده منزلت قنديل قبه فلکی خاک این هواستتو شمع خاندان رسولی براستی پیش تو همچو شمع بسوزد درون راستیر حالت تو رقت قنديل و سوز شمع جای شگفت نیست، نشانی ازین عزاستقنديل از این دلیل که زردست روشن است کو را حرارت از جگر ماتم شماستهر سال تازه می شود این درد سینه سوز سوزی که کم نگردد و دردی که بی دواستکار فتوت از دل و دست تو راست شد اندر جهان بگوی که این منزلت کراست؟ در آب و آتشم چو قنديل بر سرت آبی که

فیضش از مدد آتش عناستفندیل اگر هوای تو جوید بدیع نیست زیرا که گوهر تو ز دریای «لافتی» ست [۱۰]. ز زینه شمع بر سر قبرت چو موم شد زان آتشی که از جگر مؤمنان بخاستای تشنه فرات یکی دیده باز کن کز آب دیده بر سر قبر تو دجله هاست آتش عجب که در دل گردون نیوفتاد در ساعتی که آن جگر تشنه، آب خواستشمشیر تا زبد گهری در تو دست بُرد نامش همیشه هندو و سر تیز و بی وفاستاز پیرهن که گشت به دست حسود چاک اندر بر معاویه دیرست تا قباستفرزند بر عداوت آبا پراکند تخم خصومتی که چنین لعنتش سزاستگردیست بر ضمیر تو، زان خاکسار و ما بر گورت آب دیده فشانان ز چپ و راستاز بهر کشتن تو بکشتن یزید را لایق نبود، کشتن او لعنت خداستبا دوستان خویشتن از راه دشمنی رویت گرفته از چه و خاطر دُرم چراستگردون ناسزا ز شما عذرخواه شد امروز اگر قبول کنی عذر او سزاستشاهان به پرسش تو ز هر کشور آمدند وانگه به بندگی تو راضی، گرت رضاستاز آب چشم مردم بیگانه، گرد تو گرداب شد، چنان که برون شد به آشناستحالت رسیدگان غمت را گرفت شور شورابه دو دیده یک یک برین گواستکار مخالفان تو، برون اُفتد از نوا چون در عراق ساز حسینی کنند راستبر عود تربت تو، چو شکر بسوختم از شکر ت پیرس که این آتش از کجاستچون گاه می کشد به خود این چهره های زرد این عود زن نگار که همرنگ کهرباستعودی که میوه دل زهرا علیها السلام درو بود نشکفت اگر شکوفه او زهره سماستصندوق تو زروی، به زر در گرفته ایم وین زر

فشانی ارچه برویست بی ریاستروزی ز سرگذشت تو دیدم حکایتی زان روز باز پیشه من نوحه و بُکاستتا میل قبه تو در آمد به چشم من تاریکی از دو چشم جهان بین من جداستبر تربت تو وقف کنم کاسهای چشم زیرا که کیسه زرم از سیم، بی نواستتابوت تو ز دیده مرصع کنم به لعل وین کار کردنیست، که تابوت پادشاستچشم ار ز خون دل شودم تیره باک نیست در جیب و کیسه خاک تو دارم، که توتیاستچون خاک عنبرین ترا نیست آهوئی ماندش ار بنافه چینی کنم، خطاستقلب سیاه سیم تنم زرناب شد زین خاک سرخ فام که همرنگ کهرباستکردم به حلّه [۱۱] روی ز پیشت بحلیه لیک پایم نمی رود که مرا دیده از قفاستزان چشم دور بین چه شود گر نظر کنی در حال «اوحدی» که برین آستان گداستاو را بس اینقدر که بگوئی ز روی لطف با جدّ و با پدر که فلانی غلام ماستکردم وداع، این سخن این جا گذاشتم بیگانه را مده، سخن من که آشناستگر تن سفر گزید ز پیشت، مگیر عیب دل را نگاه دار، که در خدمت پیاست [۱۲].

کمال الدین محمود، معروف به خواجوی کرمانی (وفات ۷۵۳ هجری قمری)

«خواجوی کرمانی» از گویندگان به نام نیمه دوم قرن هفتم و نیمه اول قرن هشتم هجری است. وی از معاصران سلطان «الجاتو» (سلطان محمد خدابنده) و فرزندش سلطان «ابو سعید بهادر» از پادشاهان تیموری بوده است. از اشعار خواجو بر می آید که شیعه دوازده امامی بوده و این درحالی است که مراد و مرشد او شافعی مذهب بوده اند. خواجو، د رمدح خاندان رسالت اشعار بسیار دارد که در اکثر آنها بالصراحه، به حضرت مهدی قائم (عجل الله تعالی فرجه الشریف) اظهار اعتقاد کرده و

ظهور مهدی را انتظار داشته است. از جمله در خلوص عقیده نسبت به امامان شیعه و در مناقب آنان گفته است: یا رب به حق آن چمن آرای لَوْ کُشِفَ [۱۳] کو بود سر و خوش نظر باغ لافتی [۱۴]. یا رب به حق خُلق حسن کز شمامه اش بوئی است در نسیم روان پرور صیایا رب به حق آن گل سیراب تشنه لب کورا نصیبه کرب و بلا شد به کربلایا رب به حق آن علی عالی آستان کو بود در ممالک توحید پادشایا رب به حق خازنِ گنجینه هُدی باقر علیه السلام که بود مخزن اسرار اهتدایا رب به حق جعفر صادق علیه السلام که آفتاب باشد چو صبح، بر نفسِ صدقِ او گویا رب به حق موسی کاظم علیه السلام که چون کلیم بودی به طور قرب شب و روز در دعایا رب به حق آن علی موسوی گهر گو را نهند خسرو معموره رضا علیه السلامیا رب به حق آن تقی متقی که او اقطاب هفت صومعه را بود مقتدایا رب به حق شمع سراپرده تقی علیه السلام یعنی علی نقی علیه السلام، صدقِ گوهرِ تقا [۱۵]. یا رب به حق شکر شیرین عسکری علیه السلام کو بود طوطی شکرستان اتقا [۱۶]. یا رب به حق مهدی علیه السلام هادی که چرخ را باشد به آستانه مرفوعش التجا [۱۷]. نمونه های دیگری از اشعار او: به خون حلق حسین و به حُسنِ خُلق حسن به جدّ و جهد و جهادِ مهاجر و انصار [۱۸]. خون شفق در کنار چرخ به سوک حسین علیه السلام دود غسق در جگر دهر، به داغ حسن علیه السلام آنک بود رعد را، از غم او ناله کار وانک بود ابر را،

بی رخ او گریه فنروضه تحقیق را، گیسوی آن ضمیران گلشن توحید را، عارض این نسترنیافته خُلد برین، از لب این ناردان و آمده در باغ دین، قامت آن ناروننیست به جز ذکرشان، مفتی جان فنون نیست به جز فکرشان دوحه دل را فنن [۱۹]. در ترکیب بندی که همه توحید و نعت خداوند و اوصاف حضرت علی علیه السلام و مصائب وارده بر اهل بیت علیهم السلام می باشد، گفته است: آن گوشوارِ عرش، که گردون جوهری با دامنی پر از گُهرش بود مشتریدرویش ملک بخش و جهاندار خرقه پوش خسرو نشان صوفی و سلطان حیدریدر صورتش معین و در سیرتش مبین انوار ایزدی و صفات پیمبریدر بحر شرع لؤلؤی شهوار و همچو بحر در خویش غرقه گشته، ز پاکیزه گوهری اقرار کرد حُرّ یزیدش، به بندگی خط باز داده روح امینش به چاکریلب خشک و دیده تر شده از تشنگی هلاک وانگه طفیل خاک درش خشکی و تریاز کربلا بدو، همه کرب و بلا رسید آری همین نتیجه دهد ملک پروری [۲۰] و در قصیده ای هم گفته است: ذکر غبار در گه آن میر هاشمی شاهان سرفراز، بر افسر [۲۱] نوشته اند در گوش ما مدایح شَبیر خوانده اند بر جان ما مناقب شَبیر [۲۲] نوشته اند [۲۳] و در ترکیب بندی که باز، در نعت سلطان انبیاء و مناقب ائمه علیهم السلام سروده می گوید: به حلقِ تشنه آن رشکِ غنچه سیراب که رخ به خون جگر شوید از غمش عَنّابشه دو مملکت و شهسوار نه مضمار مه دوازده برج و امام شش محرابفروغ جان رسول و چراغ چشم بتول بهار عشرت و نوباوه دل اصحابحدیث مقتل او گر به گوش کوه رسد شود ز خون دل،

اجزای او عقیق مذابو گر سپهر برد، نام آتش جگرش کند به اشک چو پروین [۲۴] ستارگان را آبیہ کربلا شد و کرب و بلا به جان بخرد گشوده بال و ازین تیره خاکدان پیرید. [۲۵].

پاورقی

[۱] یعنی قناعت کرد.

[۲] دیوان سلطان ولد، چاپ ۱۳۳۸، صفحات ۱۲۲ و ۴۳۱.

[۳] یعنی اگر از حُسن خُلق حسن و حسین برخوردار باشی.

[۴] دیوان علاءالدوله سمنانی، به اهتمام عبدالرفیع حقیقت، چاپ ۱۳۶۴، صفحات ۲۷ و ۲۸۱.

[۵] کوتاه شده کلمه بدبخت است که بنا به ضرورت شعری صورت گرفته است.

[۶] مقدمه کلیات اوحدی، به تصحیح مرحوم سعید نفیسی، چاپ ۱۳۴۰، به نقل از مجالس المؤمنین قاضی نورالله مرعشی شوشتری شهید.

[۷] کلیات اوحدی، ص ۴۸۹.

[۸] اگر سفر اوحدی به کربلای معلی درست باشد او اولین شاعری است که پس از دیدار حقیقی از مرقد منور حضرت امام حسین علیه السلام شعری سروده و ما در این سلسله مقالات از او یاد کرده ایم.

[۹] اشاره است به کلام گهربار حضرت امام علی علیه السلام که فرموده اند: «لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ مَا أزدَدْتُ يَقِينِي» یعنی اگر پرده ها هم برداشته شود، چیزی بر یقین من افزوده نمی گردد. در این زمینه به کتاب «مطلوب کل طالب من کلام امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام» چاپ تهران، ۱۳۸۹ هجری قمری، ص ۳ مراجعه فرمائید (به نقل از کتاب اشک خون، احمد احمدی بیرجندی، چاپ ۱۳۶۹، ذیل صفحه ۳۴).

[۱۰] اشاره به حضرت علی علیه السلام و عبارت معروفی است که درباره آن حضرت بیان گردیده است.

[۱۱] منظور ترک شهر مقدس کربلا و حرکت به سوی شهر حله است که در گذشته در مسیر زائران قرار داشته است.

[۱۲] کلیات اوحدی اصفهانی مراغه ای صفحات

[۱۳] شرح آن در زیر نویس صفحات قبل ارائه گردید.

[۱۴] منظور از باغ لافتی حضرت علی علیه السلام می باشد که در زیرنویس های قبلی بدان اشاره شد.

[۱۵] هر دو به معنی پرهیزگاری است.

[۱۶] هر دو به معنی پرهیزگاری است.

[۱۷] دیوان خواجهی کرمانی، به اهتمام احمد سهیلی خوانساری، صفحات ۵۷۱ و ۵۷۲.

[۱۸] منبع بالا، ص ۵۰.

[۱۹] منبع قبل، ص ۱۰۳.

[۲۰] همان، ص ۱۳۱.

[۲۱] افسر به معنی تاج و کلاه شاهی است.

[۲۲] به هنگام نامگذاری حضرت امام حسین علیه السلام و انجام تبادل نظر بین رسول خدا صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام جبرئیل نازل شد و گفت: یا رسول الله آن پسر (امام حسن) را به نام یک پسر هارون نبی برادر حضرت موسی علیه السلام شبر (حسن) نام گذاری نمودی، این فرزند هم باید که همنام دیگر پسر هارون شبر نام نهاده شود (شبر و شبر) عبری است و عربی آن یعنی حسن و حسین برای اطلاع بیشتر به کتاب روضه الشهداء ملاحسین کاشفی سبزواری، ص ۱۹۲ مراجعه فرمائید.

[۲۳] دیوان، ص ۵۸۵.

[۲۴] چند ستاره کوچک کزه به شکل یک ستاره دیده می شوند ثریا هم گفته شده است.

[۲۵] دیوان، ص ۶۱۶.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

